

„To není pán natřený
čokoládou, synku,
ale negr.“

absynt
prokletí/reportéři

Ku-klux-klar Tady bydlí láska

Katarzyna
Surmiak-Domańska

~~absynt~~

Katarzyna
Surmiak-
-Domańska
Ku-klux-klan
Tady bydlí
láska

přeložila Jarmila Horáková

Prokletí reportéři
Absynt 2017

Julče

A protože jsi mě zbavil možnosti dělat ošklivé věci v temnotě noci, Kanaanovy děti se budou rodit ošklivé a černé! Protože ses ještě otočil, abys spatřil mou nahotu, tvoji vnuci budou mít vlasy zamotané do uzlíků, k tomu červené oči a navíc – protože se tvá ústa vysmívala mému neštěstí – budou jejich ústa opuchlá. Protože jsi zneuctil moji nahotu, oni budou chodit nazí a jejich genitálie se neúměrně prodlouží.

Robert Graves, Raphael Patai,
Hebrew Myths (Židovské mýty)

Copyright © by Katarzyna Surmiak-Domańska, 2015.
Published by arrangement with Wydawnictwo Czarne, Poland.
All rights reserved.
Cover Art © Pavlína Morháčová
Translation © Jarmila Horáková

ISBN 978-80-89876-49-5

1

Tvář Cecila Price vyplňuje celou obrazovku. Nahoře je vidět vršek kovbojského klobouku, dole rozepnutý límeček od košile. Vypadá to, že kameraman si dal záležet, aby šerifova zástupce pořádně přiblížil, aby se mu objektiv zavrtal přímo do očí. Ten však neustále uhýbá pohledem.

„Takže zaplatili pokutu dvacet dolarů a pustil jsem je z vězení,“ říká pomalu, neochotně Price, možná se stydí za svůj přízvuk, který se výrazně liší od přízvuku novináře z televize NBC, který s ním hovoří, „doprovodil jsem je do auta a zeptal se, kam teď pojedou, a oni, že do Meridianu. No a...“ Price se odmlčí, aby si hluboce povzdechl, „nasedl jsem do auta s jedním policajtem a jeli jsme kousek za nimi. Viděli jsme, že najíždějí na devatenáctku a vrátili jsme se.“ Další odmlka. Zástupce šerifa si olízl rty. „Tehdy jsem je viděl naposledy.“

Záznam byl natočen v létě roku 1964. Televize NBC mění programové schéma, aby pustila mimořádné zprávy z Mississippi. V médiích je žhavým tématem smrt tří mladých pracovníků Kongresu za rasovou rovnost (Congress of Racial Equality).

V neděli 21. června 1964 Michael Schwerner (bílé rasy), Andrew Goodman (bílé rasy) a Jimmy Chaney (černé rasy) mířili do kanceláře CORE v městě Meridian v okrese Lauderdale ve státě Mississippi. Táhlo na třetí, když je na silnici číslo 19 na území okresu Neshoba, který sousedí s Lauderdale, minul chevrolet Cecila Price, zdejšího zástupce šerifa.

Když Price uviděl modrého forda kombi s poznávací značkou, kterou se měsíc předtím naučil zpaměti, pochopil, že Bůh takovou šanci nenabízí dvakrát. Pasážeri ve fordu si nemohli dělat žádné iluze, že by z toho vzešlo něco dobrého. Když je Price uviděl, se skřípěním zabrzdil, zapnul sirénu a otočil se do protisměru. Vystoupil a oznámil jim, že jsou všichni zatčeni, protože překročili povolenou rychlost. Jenomže Cecil Price za prvé nemohl vědět, jakou rychlostí jeli, protože přijel z opačného směru, a za druhé oni už několik minut stáli na krajnici, protože píchli gumu a právě vyměňovali kolo.

V knize zatčených Philadelphie, hlavního města okresu Neshoba, kam jim Price nařídil, aby ho následovali, bylo jako důvod zadržení poznamenáno: „K podání vysvětlení.“ Schwernera a Goodmanu zavřel do cely pro bílé, Chaneyho do cely pro černé. Na pár hodin je nechal v péči paní Minnie Herringové, které bydlela a pracovala s manželem ve vězení: uklízela, vařila a vedla knihu se záznamy. Jak později vypověděla: „Ti bílí i ten barevný se chovali velmi slušně.“ Telefonát jim nepovolili. Když v 17:20 zavolał do vězení znepokojený pracovník CORE z Meridianu a ptal se po Schwernerovi, Goodmanovi a Chaneym, kteří se neobjevili v kanceláři v domluvený čas, od paní Herringové se dozvěděl, že o nich nic neví.

Mezitím se Cecil Price vydal na setkání s reverendem Edgarem Rayem Killenem, pastorem baptistického kostela, který byl podobně jako Cecil členem místního Ku-klux-klanu. Oznámil mu vzrušující novinu: „Máme Kozí bradku.“

Právě Michael Schwerner neboli Kozí bradka byl hlavním Priceovým cílem. Za toho půl roku, kdy pracoval na pracovišti v Mississippi, získal ještě druhou přezdívku – Židáček. Narodil se v rodině židovských intelektuálů v Pelhamu, ve státě New York na Severu. Studoval zvěrolékařství

a sociologii. Končilo období rasové segregace, což pro většinu Američanů na Jihu znamenalo obrácení světa vzhůru nohama. Schwernera nadchla práce ve prospěch Afroameričanů po útoku v Birminghamu ve státě Alabama v září roku 1963. Tamní Ku-klux-klan vyhodil do vzduchu kostel pro černé a zabil přitom čtyři dívky. V žádosti o přijetí do CORE Schwerner napsal, že cítí hlubokou potřebu zapojit se do služby na Jihu a chtěl by „strávit zbytek svého života prací ve prospěch integrace“. Souhlasil s platem 9,80 dolaru týdně a stal se ředitelem kanceláře CORE v Meridianu v Mississippii, ve státě, který byl považován za ještě rasističtější než Alabama. Vedl akci Léto svobody (Freedom Summer), tedy vzdělávací kampaň pro Afroameričany, která jim měla pomoci při vymáhání občanských práv, především hlasovacího práva. Teoreticky ho měli, ale státní orgány jim ztěžovaly jeho uplatňování, jak jen mohly. Schwerner pomáhal černochům registrovat se v komisích a vyplňovat složité formuláře. Stihl také zorganizovat bojkot jednoho obchodu pro černé, až donutil jeho bílého majitele k tomu, aby zaměstnal prodavače s tmavou pletí. Udělal toho dost pro to, aby ho bílí obyvatelé Mississippi neměli rádi.

Jejich stát byl státem ve státě. Měli dokonce Komisi pro nezávislost státu Mississippi (Mississippi State Sovereignty Commission), která pod vedením guvernéra dohlížela na to, aby federální vláda ani o milimetr nepřekročila své pravomoci a nevměšovala se do místních záležitostí. Agenti z komise sledovali počínání Schwernera a jeho spolupracovníků. Právě oni si poznamenali a předali šerifům registrační číslo vozidla CORE.

Když Michael Schwerner s manželkou Ritou přijeli do Mississippi v lednu 1964, přivítaly je ohnivé kříže. Někdo je stavěl a postupně zapaloval v obcích Brookhaven, McComb a Natchez. Dne 5. dubna na různých místech okresu Neshoba hořelo dvanáct křížů. Když Schwernerovi navštívili

jistého pastora a tomu během jejich návštěvy někdo volal, že u jeho kostela právě hoří kříž, nemohli už pochybovat o tom, že to poselství je určené přímo jim. Dostávali anonymy s radami, aby opustili Mississippi. Museli na noc odpojovat telefon, protože jim někdo v pozdních nočních hodinách volal a vyhrožoval. Vyhrožovali také lidem, kteří jim pronajímali byt, proto museli několikrát měnit bydliště. Majitel elektrikářství neustále volal na Michaela „nigger lover“ (miláček negrů) a jiným zaměstnancům CORE vyhrožoval se sekerou v ruce. „Mississippi je nejdůležitějším bojištěm v Americe. Nikde jinde myšlenka bílé nadřazenosti není tak rozbujelá jako tady,“ psal Schwerner ve zprávě. Neodradilo ho to. S Ritou byli sehraná dvojice. Jednali taktně, citlivě a krok za krokem získávali důvěru místních Afroameričanů. Jeden z nich řekl: „Michael byl jediný běloch, jakého jsem znal, který se choval tak, že člověk zapomněl, že je bílý.“ Přivezli si s sebou kokršpaněla, kterému říkali Ghándí. Po večerech hrávali v kanceláři CORE poker.

Michael Schwerner a Cecil Price se lišili téměř ve všem. První, co uhodí do očí při pohledu na jejich fotografie, je jejich vzhled. Byli téměř vrstevníci, ale Cecil Price už měl ve věku šestadvaceti let bříško, odulou tvář, plešku a vypadal o pět let starší. O rok mladší Schwerner byl rozhodně pohledný a měl bujnou černou kštici. Druhý rozdíl spočíval v oblékání. Price se držel westernového stylu: kovbojské doplňky, žvýkání tabáku a v oficiálních situacích popotahování z doutníku. Schwerner nosil džíny a tenisky. Experimentoval s vousy – odtud jeho přezdívka. Jeden se nejlépe bavil u country hudby, druhý dával přednost rock'n'rollu. Price, než se stal šerifovým zástupcem, prodával v mlékárně a velel hasičskému sboru. Schwerner vystudoval jednu z nejprestižnějších amerických univerzit – Cornell University v Ithace, ve státě New York. Určitě se lišili také charakterem. Cecil Price byl považován za podezřavého tichošlápka.

Říkali o něm, že je „méně vydařenou verzí“ šerifa Lawrence Raineyho, jeho nadřízeného a idolu zároveň. Když čtyřicetiletý Rainey kandidoval v roce 1963 ve volbách na šerifa, označoval se za „člověka, který si bude umět poradit v různých situacích“.

Bylo jasné, o jaké situaci jde. Všichni věděli, že v roce 1959 jako policista zastřelil Rainey černého mladíka jen proto, že příliš pomalu vystupoval z auta. Nenesl za to žádné důsledky. O patnáct let mladší Cecil Price také rád šikanoval černé obyvatele svého okresu. Například takový žertík – Price vpadne do hospody, kde se setkává černá mládež, tasí revolver a křičí: „Všech čtrnáct negrů pracky na zeď a ženský na čtyři jako pejsek!“ Šerif Lawrence Rainey, podobně jako jeho zástupce Cecil Price a reverend Edgar Killen, patřil k Bílým rytířům Ku-klux-klanu z Mississippi (The White Knights of the Ku Klux Klan of Mississippi).

Edgar Killen kromě toho, že byl pastorem, vedl menší pilu ve Philadelphii. Jeho ambice však sahaly výše. Neúspěšně kandidoval do úřadu šerifa. Když se v okolí začal tvořit Ku-klux-klan, Killen se zapsal jako jeden z prvních. Dosáhl titulu Kleagle, tedy toho, kdo nabírá nové členy a pořádá akce. Takové jako například zapalování zlověstných křížů. Byl energickým organizátorem. Oné neděle 21. června po rozhovoru s Cecilem Pricem hned začal jednat. Svolal mladé členy Klanu na večerní akci, během níž, jak se vyjádřil, „bude potřeba dát někomu na prdel“. Nařídil jim, aby se vybavili gumovými rukavicemi a po setmění počkali u vězeňské budovy ve Philadelphii. O zbraních se nemusel zmiňovat, protože je každý nosil u sebe. Sám odjel na delší návštěvu za strýcem, kterého dlouho neviděl, aby si zajistil alibi.

Kolem desáté hodiny večer, když konečně padla tma, vrátil se Cecil Price do vězení, aby propustil Schwernera,

Goodmana a Chaneyho. Jak později řekl novináři NBC, museli pouze zaplatit pokutu dvacet dolarů za překročení rychlosti. Paní Herringová jim vrátila doklady. Poděkovali, nasedli do fordu a vydali se na jihovýchod směrem k Meridianu. Zástupce šerifa s policistou je eskortovali na silnici číslo 19, která vede na hranici okresů Neshoba a Lauderdale. Price zahlal pouze v poslední větě pronesené do kamery, když řekl, že už je nikdy neviděl. Opravdu se otočil, ale pouze proto, aby odvezl doprovázejícího policistu. Poté se vrátil na silnici číslo 19, jak nejrychleji mohl.

Sotva několik mil dělilo řidiče fordu Chaneyho od hranice okresu, za níž by byli relativně v bezpečí, když v zrcátku uviděli známá světla. Chaney prudce zrychlil, ale za chvíli už měl vylepšený chevrolet v těsném závěsu za sebou. Chaney ostře zahrnul na vedlejší silnici 492. Chevrolet za ním. O pár vteřin později Chaney zastavil. Cecil Price jim nařídil, aby si přisedli k němu. Otočili se. Za chvíli písčným svahem zvaným Rock Cut Road sjížděla tři auta. Druhá dvě naložená mládeží z Ku-klux-klanu.

Nejprve zastřelili Schwernera. Jimmy Chaney zemřel poslední a před smrtí ho zbili řetězem. Měl zlámané kosti. Těla převezli na farmu spráteného farmáře, zasypali v hluboké jámě a na povrchu ji přejeli traktorem. Hlína v nose a ústech Jamese Chaneyho svědčila o tom, že zemřel teprve po zasypání.

Okres Neshoba měl v šedesátých letech 20. století dvacet tisíc obyvatel. Jeho název pocházel od indiánů z kmene Čoktavů, kteří v těchto místech žijí po staletí. Neshoba v jejich jazyce znamená „vlk“. Pracovníci CORE mu říkali „bloody Neshoba“ – „krvavý vlk“. Vzhledem k tomu, že jak tamní šerif, tak i jeho zástupce patřili ke Ku-klux-klanu, o čemž neoficiálně všichni věděli, byl tento okres nebezpečnější než Lauderdale.

Mississippi je dodnes nejchudším státem USA. Z ekonomického hlediska relativně nejlepší období ve svých dějinách zažil na počátku 19. století, kdy slušně vynášelo pěstování bavlny. Obyvatelé tehdy kvůli ní vykáceli velkou část lesů a na práci si pořizovali černé otroky. V roce 1860 jich zde žilo více než svobodných lidí (padesát pět procent).

Mississippi leží ve středu takzvaného Bible Belt (Biblického pásu) – jihovýchodní a jihocentrální části USA, která odpovídá poměrně přesně rozloze států, které sto tři roky před Schwernerovou, Goodmanovou a Chaneyho smrtí založily Konfederaci a vystoupily z Unie. Šly do války s průmyslovým Severem, prohrály ji, ale navzdory podepsané kapitulaci se nikdy úplně nepodrobily. Pro lidi z Mississippi znamenalo Léto svobody další válku se Severem. Zase se je nějací Yankeeové pokoušeli učít, jak mají žít. Jako by nestačilo, že jim zrušili otroctví, teď je chtěli donutit, aby používali s černými stejné toalety a aby se jejich děti učily s černochy ve stejných třídách. Přitom se každé dítě v Mississippi na katechismu učilo, že černoši jsou potomci Cháma a jeho syna Kenaana. Chám nevzdal svému otci Noemovi náležitou úctu a ten za to proklel vnuka: „Proklet buď Kanaan, ať je nejbídnějším otrokem svých bratří!“

„Budou nutit naše dcery, aby si braly za muže negry. Míchání ras se stane povinností,“ varoval Velký čaroděj Bílých rytířů Samuel Bowers. „Ten člověk je trnem v patě bílé společnosti. Musíme si ho vzít na starost,“ řekl o Michaelu Schwernerovi. V květnu roku 1964 dal členům Klanu dopisem signál, že je načase spustit „čtvrtý plán“.

Samuel Bowers se narodil do rodiny bývalých plantážníků a majitelů otroků. Jeho dědeček a idol Eaton J. Bowers byl

* Kniha Genesis 9:25 (všechny citáty z Bible podle: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad, Praha 2007).

čtyři volební období kongresmanem, horlivým příznivcem rasové segregace a nevpouštění černých do politiky. Samuel Bowers během druhé světové války bojoval v námořnictvu. Po válce prodával hrací stroje a automaty se sladkostmi v Laurel, v okrese Jones v Mississippi. Roku 1964 mu bylo čtyřicet let. Jako odpověď na sílicí hnutí za zrovnoprávnění se rozhodl oživit Ku-klux-klan. Začal nábořem dvou stovek rytířů-veteránů ze zaniklých předválečných jednotek Klanu. Svou organizaci nazval Bílí rytíři KKK a ke vstupu do ní lákal v letáčích takto: „Bílí rytíři Ku-klux-klanu jsou křesťanská, bratrská, dobrovolná a demokratická organizace. Tajná, ale legální. Nikoho není možné pronásledovat za to, že k ní náleží, ale ani tak se nikdo nedozví, že k ní patříte. Je proamerická a staví se proti všemu, co není americké. Skládá se z rodilých bílých Američanů protestantského vyznání. Jejím cílem je naprostá rasová segregace a úplné zničení komunismu. Musela vzniknout, protože naši federální vládu převzali ateisté a bolševici. Jako zapřisáhlí Satanovi sluhoové jsou rozhodnuti zničit křesťanskou civilizaci a všechny křesťany. Hledáme POUZE seriózní, inteligentní a odvážné bílé muže. Američany a křesťany. Naším zákonem je PRVNÍ ústava USA. Nepřijímáme Židy, protože odmítli Krista a jsou hlavním zdrojem komunismu. Nepřijímáme katolíky, protože vzdávají hold diktátorovi v Římě, což je porušením jak prvního přikázání, tak i amerického ducha svobody jednotlivce. Nepřijímáme Turky, Mongoly, Tatary, černochoy ani žádné jiné lidi, kteří nepatří k anglosaské kultuře. Potřebujeme vaši pomoc. Vezměte si Bibli a modlete se. Ozveme se.“

Za rok naverboval deset tisíc členů.

Ale chytit Schwernera nebylo tak snadné. Poprvé se měl „čtvrtý plán“ – předpokládající likvidaci Kozí bradky – uskutečnit 16. června. V ten den třicet ozbrojených členů Klanu obklíčilo afroamerický kostel Mount Zion v obci Longdale, rovněž

v okrese Neshoba. Pastor Edgar Killen věděl, že Schwerner se tam od jisté doby pohyboval, protože chtěl v kostele založit pracoviště Léta svobody. Když uslyšel, že večer 16. června se v kostele má konat nějaké setkání, usoudil, že Schwerner na něm určitě bude. V deset hodin večer však z budovy vyšlo pouze sedm černých mužů a tři černé ženy. Killenem vyslaní členové Klanu je zbili a následně kostel zapálili. Za poslední týdny to byl v Mississippi už pátý případ vypálení černošského kostela. Nikdo za to nenesl žádnou odpovědnost.

Schwerner nebyl na setkání v Mount Zion, protože zrovna odjel na školení do Ohia, kam přijelo několik set mladých lidí z Kalifornie, Washingtonu a New Yorku. Když se dozvěděl, co se stalo v Longdale, rozhodl se, že se hned vrátí do Mississippi, ale protože do *bloody* Neshoba nemohl jet člověk sám, vzal s sebou Jimmyho Chaneyho. Přidal se k nim Andrew Goodman, kterého poznali na přednáškách a který se hrnul do akce. Když je Cecil Price zastavil v neděli odpoledne na silnici číslo 19, právě se vraceli z obhlídky spáleniště Mount Zionu.

Andrewu Goodmanovi bylo jednadvacet let. Narodil se v New Yorku. Rodiče pro něj vybrali gymnázium Walden School na Manhattanu, vyhlášené přátelským přístupem k žákům. Nebyť Ku-klux-klanu, možná by se stal hercem, protože začal studovat divadelnictví v Queens College, kde chodil do jedné skupiny s Paulem Simonem. Když však v dubnu roku 1964 uslyšel proslov kongresmana Allarda Lowenstaina, který nazval Mississippi „nejtotalitárnějším státem v USA, provincií feudalismu, kde rasismus je tkání společnosti“, připojil se k Létu svobody. Zemřel druhý den poté, co poprvé v životě překročil hranice „Magnoliového státu“.

Jamesi Chaneymu bylo také jednadvacet let. Jediný z nich byl odtud a jediný byl černý. Narodil se a vyrostl v Neshobě. Jeho matka sloužila v bělošských domácnostech a sama

vychovala pět dětí. Vztek na otce, který rodinu opustil, měl vliv na to, že Jimmy byl od dětství buřič. Když mu bylo patnáct, černý ředitel jeho školy, v níž existovaly zvláštní třídy pro bílé a černé, ho na týden vyloučil za nošení nášivky s logem NAACP – Národního sdružení pro podporu barevného obyvatelstva (National Association for the Advancement of Colored People) – ze strachu před školní radou, ve které zasedali sami běloši. Roku 1962 se Jimmy zúčastnil akce Jezdci svobody (Freedom Riders). Jednalo se o provokaci, která spočívala v tom, že černí nastupovali do autobusu jedoucího například z Washingtonu do Louisiany a obsazovali sedadla vedle bílých. Ve Washingtonu to nikoho nepřekvapovalo, ale čím dál víc na jih, jak se střídali cestující v autobuse, napětí rostlo. Docházelo ke rvačkám, a dokonce k zatčení černých cestujících státními policiemi. Když se v roce 1964 otevřela kancelář CORE v Meridianu, Chaney se přihlásil jako dobrovolník. Byl Schwernerovou pravou rukou, pomáhal mu dostat se do černošského prostředí, nedůvěřivého vůči bělochům. Pro místní bílé byl Chaney pouze „vzporným negrem“, omítkářem, pomocníkem bílého truhláře nebo instalatéra. Pro bílé z CORE řádným a oceňovaným pracovníkem, s jehož názory a nápady všichni počítali. Po 21. červnu 1964 se stal jednou z nejznámějších černých tváří v USA.

FBI se objevilo v Neshobě hned druhý den poté, co CORE oznámil zmizení aktivistů. Když o několik dní později indiáni z rezervace Čoktavů našli v lese spálený vrak modrého fordu kombi, prezident Lyndon B. Johnson přidal případu prioritní status. Pro vedení vyšetřování pod krycím názvem „Hořící Mississippi“ (MIBURN) byla v Mississippi otevřena zvláštní pobočka úřadu. Armáda prohledávala močály plné hadů a lesy, televize několikrát denně vysílala zprávy z Jihu a portréty pohřešovaných. Za pomoc při jejich nalezení byla vypsána odměna třicet tisíc dolarů.

Agent FBI John Proctor každý den vyrážel pátrat do ulic Meridianu s kapsami plnými bonbonů. Dospělí měli sešněrovaná ústa, nejvíc se dozvěděl od dětí. Díky nim se dostal k mladým členům Klanu, kteří se poměrně rychle nechali zlomit a souhlasili se spoluprací. Po čtyřiačtyřiceti dnech hledání se těla našla. Proctor speciálně pozval k jejich vykopávání šerifova zástupce Price, kterého měl ve vážném podezření. Price se chopil lopaty a klidně se pustil do práce, aniž hnul brvou.

V prosinci roku 1964 měla FBI seznam jednadvaceti lidí zapojených do vraždy a připravený důkazní materiál. Jenomže se s ním nedalo nic dělat. Vražda je zločin, který podléhá státnímu soudnictví. A orgány státu Mississippi obvinění nevznesly. Státní ministerstvo spravedlnosti tvrdilo, že samo případ vyšetřuje a nemusí zveřejňovat podrobnosti.

Aby se viníci dostali k soudu, bylo na ně potřeba najít paragraf, který by byl v gesci federálních orgánů. Byli tedy obžalováni ze zbavení obětí občanských práv (zavražděním). Další komplikace spočívala v tom, že soudce pobočky Federálního soudu v Mississippi William Cox byl také rasista. O černých pracovnících CORE se vyjadřoval jako o „šimpanzích“ a neustále nacházel formální výmluvy, aby zahájení procesu oddálil.

Ten začal teprve po třech letech, v říjnu roku 1967. Na lavici obžalovaných usedlo osmnáct mužů. Všichni z Ku-klux-klanu.

Mezi nimi i Cecil Price, jemuž proces přerušil volební kampaň na šerifa Neshoby – právě skončilo volební období Lawrence Raineyho. Byl tam i sám Rainey, protože agent Proctor měl důkazy, že v noci po vraždě se Price rozjel přímo k němu. Bylo nepravděpodobné, že by mu neřekl, co se stalo. Pokud se šerif neúčastnil organizace zločinu, pak se o něm určitě dozvěděl post factum.

Známý je snímek, jak Rainey a Price sedí u soudu a čekají na řízení. Oba nápadně veselí. Mohutný Rainey rozvalený